Я лежу, задумавшись, на очеретяному дивані, що, здається, стоїть на корабельній палубі, бо в мене перед очима поруччя, а за ним у сірих хвилях поблискують летючі риби. Але навіщо я сів на пароплав? Як не дивно, я цього не пригадую. Зі мною ще хтось їде чи я сам – і про це в мене таке ж невиразне уявлення.

Воно дуже невиразне, напевне, через те, що за морськими хвилями висить туман. Я лежу на дивані, але мені хочеться побачити щось за тією димчастою заслоною. І от, ніби підкорившись зусиллям моєї волі, спереду мало-помалу виринають обриси острова з конусоподібною горою посередині. На жаль, нічого більше, крім обрисів, на ньому не видно. Та, втішившись тим, що побачив, я прагну ще раз розгледіти хоч щось на острові. Та дарма, як і раніше, переді мною лише його тьмяні обриси. Цього разу сила волі не допомогла.

Та саме тоді я раптом почув, як праворуч від мене хтось сміється.

– Ха-ха-ха, не допомогла? Що, цього разу сила волі не подіяла? Ха-ха-ха!

На сусідньому очеретяному дивані сидів старий чоловік, з вигляду англієць. Навіть зі зморшками на обличчі його можна було назвати красенем. Одягнений за модою вісімнадцятого століття, як на картині Гоґарта. На ньому, здається, трикутний капелюх з піднятими срібними крисами. Вишита жилетка і панчохи до колін. Волосся, що спадає на плечі, не власне, а кучерява перука конопляного кольору, посилана якимось дивним борошном. Приголомшений сміхом, я навіть не спромігся відповісти.

– Візьміть мою підзорну трубу. Через неї добре видно.

Старий з недоброю посмішкою на обличчі передав мені

підзорну трубу, яка, здавалося, колись лежала в якомусь музеї.

– Oh, thanks[121]!

Я мимохіть перейшов на англійську. Однак старий і далі говорив бездоганно по-японському, недбало показуючи на острів пальцем. З манжети його рукава визирало мереживо, схоже на піну.

– Цей острів називається Суссанрап. Як пишеться? Sussanrap[122]. Його варто подивитися. Наш пароплав стоятиме на якорі днів п'ять-шість, а тому обов'язково поїдьте на його огляд. Там є університет і великий храм. Особливо святковий вигляд має острів у базарний день, коли на нього з'їжджаються численні жителі сусідніх островів…

Поки старий розповідав, я дивився в підзорну трубу. Саме тоді в поле зору потрапила вулиця міста на морському березі. Привертали до себе увагу ряди чепурненьких будиночків. Гойдалися від вітру вершечки дерев алеї. Високо стирчала баня храму. Імла зникла. Все чітко видніло. У захваті від побаченого, я підняв підзорну трубу трохи вище… І тієї ж миті мало не скрикнув з подиву.

У полі зору на тлі безхмарного неба опинилася висока гора, геть-чисто як Фудзі. Але, наскільки сягало око, її вкривали овочі: капуста, помідори, цибуля, редька, ріпа, морква, лопух, гарбузи, білі й зелені огірки, картопля, коріння лотоса, стрілиця, імбир… Вкривали різноманітні овочі. Вкривали? Та ні, сама гора була з них складена. У вигляді дивовижної овочевої піраміди.

– Ото… Ото що таке?

Не випускаючи з рук підзорної труби, я обертаюся праворуч до старого. Але його вже немає. Тільки газету хтось залишив на очеретяному дивані. Я ще не встиг ахнути, як відчув, ніби кров відринула з голови, і я знову занурився у гнітючий стан непритомності.

***

– Ну що, оглянули острів ?

Зловісно всміхаючись, старий сидів біля мене.

Ми в залі готелю – в незвично просторій кімнаті, обставленій у стилі сецесіон[123]. Людей ніде не видно. Хоча чути, як десь усередині будівлі піднімається та опускається ліфт, ніхто з нього не виходить. Напевне, готель не дуже популярний.

Я сиджу на дивані в кутку залу й курю першокласну "Гавану". Над головою висить огудина гарбуза, посадженого в горщику. З-поміж широкого листя, що ховає під собою горщик, визирають розпущені жовті квітки.

– Так, оглянув. Закурите сигару?

Однак старий, як мала дитина, захитав головою і добув старовинну табакерку, зроблену зі слонової кістки. її також я бачив десь у музеї. Такого старого тепер уже не побачиш навіть на Заході, не те що в Японії. Харуо Сато[124], напевне, оцінив би його високо, якби познайомився.

– Відразу за містом, куди тільки око сягає, тягнуться городи, – провадив я далі.

– Більшість населення острова Суссанрап вирощує овочі. Цим зайняті всі – і чоловіки, й жінки.

– Напевне, на овочі великий попит?

– Вони продають їх жителям сусідніх островів. Але, звісно, вони повністю не розпродаються. Залишки доводиться складати на купу. Як ви, мабуть, бачили з пароплава, вона досягла висоти двадцять тисяч футів.

– Та невже ота піраміда – це рештки непроданих овочів ?

Дивлячись на старого, я тільки кліпав з подиву очима. А той, як і раніше, загадково всміхався.

– Так, це непродані рештки. Причому нагромаджені впродовж лише впродовж останніх трьох років. Якби вдалося зібрати залишки з усіх попередніх років, то тими овочами можна було б загатити Тихий океан. А проте жителі острова все одно їх вирощують. І вдень, і вночі. Ха-ха-ха! Поки ми оце розмовляємо, вони працюють не покладаючи рук. Ха-ха-ха!

Силувано посміхаючись, старий вийняв хустинку, що пахла жасмином. Він посміхався не звичайно, а як диявол, що глузує з людської дурості. Насупившись, я вирішив перевести розмову на іншу тему.

– Скажіть, коли тут буває базар?

– На початку кожного місяця. Але це звичайний базар. А, крім того, три рази на рік – в січні, квітні й вересні – відбуваються ярмарки. Найчисленніший – в січні.

– Напевне, перед ярмарками на острові панує велике пожвавлення?

– Ще б пак! Бо кожен до того часу намагається виростити якнайбільше своїх овочів. Підживлюють їх фосфатними добривами, макухою, поміщають у теплиці, обігрівають електричним струмом… Про все не розкажеш. А буває й так, що, перестаравшись у тому, щоб виростити їх якомога швидше, люди псують їх.

– До речі, я сьогодні бачив, як по городу бігав чоловік з божевільним виразом обличчя і кричав: "Не встигну! Не встигну!"

– Цілком можливо. Адже новорічний ярмарок уже на носі…Та й міські торговці, всі як один, метушаться, мов несамовиті.

– Міські торговці?..

– Ну, ті, що торгують овочами. Вони скуповують овочі, вирощені на сільських городах, і перепродають людям, які приїжджають із сусідніх островів. Ось який тут порядок.

– Напевне, й той огрядний чоловік з чорним портфелем, який кричав: "Погані справи! Погані справи!" – також торговець… А котрі овочі найбільш ходові?

– На це Божа воля. Точно сказати важко. З кожним роком становище змінюється, а чому – невідомо.

– Та, мабуть, якісь овочі розходяться краще за інших?

– Та як вам сказати… Якість визначають каліки…

– Чому каліки?

– Все дуже просто. Каліки на городах не працюють, отже, овочів не вирощують, а тому в оцінці якості можуть зберегти неупередженість. Як у японській приказці: "Збоку видно за чотирьох".

– Виходить, я бачив одного такого каліку. І чув, як той бородатий сліпець, погладжуючи неочищений від землі батат, промовляв: "Колір цього овочу неописанний, у ньому поєднався колір троянди й блакитного неба".

– Мабуть, що так. Сліпець – це, звісно, добре. Та ідеальним вважається повний каліка, який не бачить, не чує, позбавлений нюху, безрукий і безногий, без зубів і без язика. Якби такий каліка з'явився, то став би найпершим arbiter elegantiarum[125]. Теперішній наш улюблений каліка в основному задовольняє цим вимогам – володіє тільки нюхом. Кажуть, що недавно йому забили ніздрі розтопленим каучуком, але все-таки він трохи розрізняє запахи.

– Ну, і що ж стається з овочами після того, як каліки визначать їхню якість?

– А нічого. Хоч би як низько каліки їх оцінювали, овочі все одно швидко розкуповуються.

– Виходить, що все залежить від бажання торговців?

– Видно, торговці скуповують лише такі овочі, на які, за їхніми розрахунками, буде попит. А от чи буде попит на високоякісні товари…

– Постривайте. Якщо це так, то, виходить, що взагалі не можна покладатися на оцінку калік, чи не так?

– А це й роблять люди, які вирощують овочі. Зрештою, та й вони самі вам нічого певного не скажуть про якість овочів, якщо ви їх спитаєте. Один, наприклад, вважає, що якість овочів визначається поживністю, а інший – смаком. Але й це ще не все…

– А що, хіба справа складніша?

– Звичайно. Думки розходяться як щодо смаку, так і поживності. Наприклад, що овочі без вітамінів не поживні, а поживні ті, які містять жири, що можна говорити лише про смак редьки, а не моркви…

– Отже, є тільки два критерії якості – поживність і смак, і в кожному з них – різноманітні варіанти. Я правильно вас зрозумів?

– Та не зовсім так. Ось вам приклад. Дехто вважає, що існує колірний критерій, тобто, як це стверджується у вступах в естетику, що кольори діляться на теплі та холодні. Такі люди високо оцінюють овочі червоного та жовтого, на їхню думку, теплих кольорів. А от на овочі холодного світло— та темно-зеленого кольорів і дивитися не хочуть. В усякому разі, їхнє гасло таке: "Перетворимо всі овочі на помідори або загинемо!"

– Справді, я бачив, як один чоловік богатирського вигляду в самій сорочці виголошував таку промову перед купою власних овочів.

– Саме так. Ті овочі теплого кольору називають пролетарськими.

– Але ж перед ним лежали на купі самі огірки та дині…

– Це просто означає, що він дальтонік. Тільки йому самому вони здаються червоними.

– А що ж робити з овочами холодних кольорів?

– Деякі люди вважають, що такі овочі взагалі не овочі. Щоправда, ці люди лише посміхаються, а промов не виголошують, та все одно, здається, в душі вперто ненавидять овочі теплих кольорів.

– Може, їм боягузтво заважає?

– Та ні, скоріше вони не вміють, ніж не хочуть виголошувати промов. Бо здебільшого від пияцтва та сифілісу в них прогнили язики.

– Мабуть, це правда. За тим героєм в самій сорочці я бачив мудрія у вузьких штанах, який, спритно збираючи гарбузи, повторював: "Тьху, знову промови!"

– Напевне, гарбузи були зеленими, чи не так? Овочі таких холодних кольорів називають буржуазними.

– То що ж виходить? На думку тих, хто вирощує овочі…

– На думку тих, хто вирощує овочі, всі овочі, які схожі на його власні, добрі, а не схожі – погані. В усякому разі, вони в цьому абсолютно впевнені.

– Але ж є університети, хіба ні? Кажуть, університетські професори читають лекції про овочі, атому, гадаю, неважко відрізнити погані овочі від добрих…

– Та, розумієте, університетські професори, коли йдеться про суссанрапські овочі, не можуть відрізнити гороху від кінського бобу. А втім, в їхні лекції попадають і відомості про овочі, освоєні понад сто років тому.

– Ну, то які овочі вони знають?

– Англійські, французькі, німецькі, італійські, російські… Кажуть, що найбільшої популярності серед студентів набули лекції з російського овочезнавства. Обов'язково хоч раз навідайтеся в університет. Коли минулого разу я приїжджав туди, професор у пенсне, показуючи заспиртований в банці російський огірок, дав волю своєму красномовству такими словами: "Гляньте на суссанрапські огірки. Вони всі зелені. А от огірки великої Росії не мають такого незугарного забарвлення. О-о, огірки великої Росії!.."

– Отже… Отже, як ви кажете, доводиться вважати, що тільки від Божої волі залежить, продаватимуться овочі чи ні?

– Так, доводиться. Та, щоб ви знали, населення цього острова здебільшого вірить у Бабраббаду.

– А що це таке, той Баббураббу чи як там його?..

– Бабраббада. Пишеться так: Babrabbada. Ви його ще не бачили? У тому храмі…

– А-а, велику статую ящірки з головою свині?

– То не ящірка. А Хамелеон, який править усесвітом. Мабуть, сьогодні перед тією статуєю сила-силенна народу б'ють поклони. Вони моляться, щоб їхні овочі краще продавалися. Бо, судячи з недавніх газет, усі універмаги Нью-Йорка готуються до нового сезону, як тільки дочекаються священного одкровення Хамелеона. У світі вже не вірять ні в Єгову, ні в Аллаха. А можна сказати, всі навернулися до Хамелеона.

– Перед вівтарем того храму лежала купа овочів…

– Це все пожертви. Люди приносять суссанрапському Хамелеону овочі, які успішно продавалися минулого року.

– А от в Японії все ще…

– Ой, вас хтось кличе, – сказав старий.

Я прислухався. Справді, мене начебто кликали. Це гундосив мій небіж, якому заклало носа. Я неохоче підвівся і простягнув старому руку.

– Вибачте, але мені вже пора…

– Невже? Приходьте ще, поговоримо. Ось моя візитна картка.

Старий потиснув мені руку й спокійно передав свою картку. Посередині було виразно надруковано: Самюель Ґуллівер! Мимоволі роззявивши з подиву рота, я видивився на старого. Його обличчя з правильними рисами, обрамлене волоссям конопляного кольору, саркастично посміхалося… Та це тривало одну мить. Нараз воно перетворилося на обличчя мого п'ятнадцятирічного пустотливого небожа.

– Вставайте. Кажуть, що прийшли за рукописом.

Небіж розбуркав мене. Прилігши біля котацу[126], я, видно,проспав хвилин тридцять. На котацу лежали "Мандри Ґуллівера", які я почав читати.

– Прийшли по рукопис? Який рукопис?

– Замітки.

– Замітки про що? – І я мимохіть голосно додав: – Здається, на овочевому базарі Суссанрапу продаватиметься і бур'ян.